

VÝVOJ UČEBNÍCH PLÁNŮ RUSKÝCH A SOVĚTSKÝCH ŠKOL OD ROKU 1860 DO ROKU 1955

A. Učební plány škol v carském Rusku

Průmyslová výroba se v carském Rusku začala rychlejším tempem rozvíjet až ke konci první poloviny XIX. století. K obsluze strojů potřebovali podnikatelé dělníky alespoň s minimem »užitečných vědomostí« (4/385), ale do továren se hlásila negramotná chudina z měst a ožebračení zemědělci z venkova, zvláště po zrušení nevolnictví v r. 1861. Podnikatelé proto požadovali na carské vládě, aby zajistila alespoň počáteční vzdělání nejširších vrstev a poskytla vyšší reálné vzdělání budoucím úředníkům a technikům.

Rovněž mohutné pedagogické hnutí za lidovost školní výchovy, v jehož čele stáli vynikající představitelé ruské revoluční demokracie, A. I. Hercen, V. G. Bělinskij, N. G. Černyševskij, N. A. Dobroljubov, K. D. Ušinskij a jiní, dožadovali se v této době pronikavějších úprav ve školství.

Pod tímto tlakem byla carská vláda donucena k vydání Nařízení o počátečních národních školách z 14. VII. 1864 (4/384 a násl.) a k vydání Gymnasiálního řádu z téhož roku (4/386 a násl.). Oběma nařízením předcházela velká přípravná práce, ale nakonec neuspokojilo žádné. Počáteční národní škola zůstala tříletá, nepovinná a teprve začátkem XX. století byly některé školy zřízeny jako čtyřleté. Učilo se v nich jen náboženství, čtení ruskému a církevně slovanskému, psaní, čtyřem početním výkonům a pokud to bylo možné i zpěvu (4/385). To ovšem ani zdaleka neodpovídalo požadavkům tehdejších pokrokových pedagogů, kteří žádali, aby národní škola byla vpravdě lidová a aby byla bezprostředně spojena s vyššími středními školami. Výslovně upozorňovali, že »cílem národní školy nesmí být jen získání zručnosti ve čtení, psaní a počítání« (4/383), ale že má dětem také dávat základní znalosti o přírodě, poskytovat možnost samostatně rozvíjet rozhled žáků atd. Těmto požadavkům nebylo vyhověno. Rozsah vzdělání zůstal i nadále omezen a vyučování nebylo upraveno tak, aby z národních škol byl možný přestup na školy střední.

Ale i o učební náplň středních škol se vedl tuhý zápas mezi stoupenci klasického vzdělání a vzdělání reálného. Je to v podstatě boj mezi odumírající reakcí církevně feudální s rodící se buržoasií, tehdy ještě pokrokovou. Zatím co stoupenci klasického vzdělání zdůrazňovali, že klasicismus má větší vzdělávací význam a umožňuje formální rozvoj žáků, dožadovali se stoupenci reálného vzdělání většího přiblížení školy k životu. Než byly učební plány středních škol schváleny (19.XI. 1864), byly od roku 1860 pětkrát přepracovány. (2/13 a násl.) Vývoj těchto plánů stává se pro nás podkladem pro stanovení rozdílů mezi učební náplní školy buržoasní a socialistické, mezi školami ovládanými reakční buržoasií a pokrokovou dělnickou třídou.

Typickými ukazateli kvality každého učebního plánu je procentové vyjádření počtu hodin jednotlivých učebních předmětů vzhledem k celkovému počtu týdenních hodin v postupných ročnících (100 %) a proporcionalita jednotlivých předmětových okruhů. Nevýhodou procentového vyjádření počtu hodin je, že

Tabulka 1.

Srovnávací tabulka učebních plánů Komitétu gramoty
z roku 1860–1864 vyjádřená v procentech

Učební předměty	1. projekt 1860		2. projekt 1862			3. projekt 1864		Schválené u. p. 1864				
	filosof. gymn.	reál. gymn.	pro.— gymn.	filos. gymn.	reál. gymn.	klas. gymn.	všeob. gymn.	klas. gymn. 2 kl. j.	klas. g. 1 kl. j.	reál. gymn.		
Mateřský jazyk . . .	12,5	12,6	17,3	11,9	13,8	14,5	17,5	13,0	13,0	15,0		
Latinský jazyk . . .	12,5	10,0	—	22,0	16,5	15,4	8,6	18,5	21,2	—		
Řecký jazyk . . .	8,9	0,4	—	20,2	14,7	11,5	—	13,0	—	—		
Německý jazyk . . .	12,0	12,5	13,5	11,0	11,0	10,3	13,7	10,3	20,6	27,6		
Francouzský jazyk . .	12,0	12,5	13,5	7,4	10,1	7,7	9,0					
Celkem jazyků . . .	57,9	48,0	44,3	72,5	66,1	59,4	48,8	54,8	54,8	42,6		
Dějepis	6,7	7,9	6,7	11,0	11,0	6,4	8,1	7,6	7,6	8,3		
Zeměpis	4,7	4,7	4,7	4,7	4,7	6,0	6,4	4,3	4,8	4,8		
Náboženství	5,7	5,8	6,7	5,5	5,5	5,1	5,1	7,6	7,6	8,3		
Společenské vědy . .	17,1	18,4	18,1	21,2	21,2	17,5	19,6	19,5	19,5	21,4		
Matematika	11,5	14,7	16,4	6,3	12,7	9,8	11,5	12,0	12,0	15,0		
Fysika	8,3	13,1	8,7			8,1	15,0	3,3	3,3	5,4		
Biologie.								3,3	3,3	3,6		
Přírodní vědy . . .	19,8	27,8	25,1	6,3	12,7	17,9	26,5	18,6	18,6	24,0		
Ostatní předměty bez tělesné výchovy	5,2	5,8	12,5	—	—	5,2	5,1	7,1	7,1	12,0		
Celkem hodin . . .	240,0	238½	104	109	109	234	234	184	184	167		

jeho základem je měnící se počet hodin, jak v jednotlivých postupných ročnících, tak i v celkovém počtu hodin na školách různě organisovaných. O procentových rozdílech pak nemůžeme s určitostí říci, jsou-li významné, nepřihlédneme-li současně k celkovému součtu hodin, který je základem každého propočtu. Proto se při zpracování jednotlivých učebních plánů raději uchylujeme k proporcionalitě předmětových okruhů vyjádřených poměrem absolutních čísel. Za tím účelem jsme rozřídili všechny učební předměty, které učební plány zahrnují, do čtyř okruhů: do okruhů předmětů jazykových, společenských, přírodovědných a »ostatních«. Do skupiny »ostatních« předmětů zahrnujeme kreslení, rýsování, ruční práce, hudební a tělesnou výchovu. Zatím co prvé tři skupiny jsou převážně naukového charakteru a kladou velké nároky na intelekt žáků, čtvrtá skupina má charakter technicko-dovednostní a speciálně výchovný. Tato skupina má však mnohem více společných znaků se skupinou přírodovědných předmětů než se

skupinami předmětů jazykových a společenských. První dvě skupiny jsou typické spíše pro staré, klasické učební plány, v nichž se zpravidla druhé dvě skupiny objevovaly buď značně omezené a nebo zcela potlačené (na př. kreslení, rýsování, tělesná výchova na starých klasických gymnasiích).

Ať při rozboru učebních plánů použijeme procentového vyjádření nebo poměrů, jsme si vždy vědomi, že je to jen hrubé měřidlo, které postihuje jen část problémů a které může posloužit jen k první orientaci v složitých otázkách učebního plánu.

Srovnání různých projektů učebních plánů carských gymnasií z let 1860—1864 (viz. tab. 1) dokazuje, že jazyková výuka daleko převyšovala ostatní okruhy vyučování zvláště na klasických gymnasiích. Druhý projekt z roku 1862 požadoval dokonce 72,5 % všeho vyučovacího času pro jazykovou výuku, v níž vysoko převládalo vyučování latině a řečtině. Je příznačné, že navrhovatelé projektů těchto učebních plánů projevují velkou lhostejnost k mateřskému jazyku. V prvním projektu (r. 1860) převyšují cizí jazyky mateřský jazyk 3,5krát, v druhém projektu (r. 1862) více než 5krát, ve třetím projektu 3krát a ve schváleném učebním plánu z r. 1864 více než 3krát.

Učební plán reálných gymnasií (resp. »všeobecných« gymnasií) vykazuje podle schváleného návrhu z r. 1864 rovněž značný počet hodin jazykové výuky, ale nikde nedosahuje takové výše jako na klasických gymnasiích. Poměry cizích jazyků k jazyku mateřskému jsou následující: u prvního projektu 3:1, u druhého projektu 4:1, u třetího projektu 1,5:1 a u schváleného učebního plánu 1,8:1.

Ze všech návrhů je zřejmé, že od počátku rozvoje carských středních škol byla jazyková výchova (která nad to ustrnula především na suchopárném studiu gramatiky studovaných jazyků) hlavním sloupem vyučování při nedostatečné péči o mateřský jazyk, třebaže již v této době bylo z děl Ušinského dobře známo, jakým vzdělávacím a výchovným přínosem je právě jeho důkladné poznání.

Není jistě náhodou, že v uvedených návrzích učebních plánů klasických gymnasií je matematika věnována ještě méně hodin než mateřskému jazyku a že přírodní vědy jsou ve svém celku omezovány na minimum, jak tomu je u nejreakčnějšího návrhu učebních plánů z r. 1862 pro filosofická gymnasia. Tam počtem hodin převyšuje jazyková výuka předměty přírodních věd (i s matematikou) dokonce 11½krát, zatím co v prvním projektu je tento poměr menší než 3:1, v třetím projektu větší než 3:1 a ve schváleném plánu pro klasická gymnasia s dvěma i s jedním klasickým jazykem v poměru 3:1.

Na reálných gymnasiích a všeobecných gymnasiích je tento poměr počtu hodin jazykové výuky a přírodních věd poněkud příznivější pro přírodovědné předměty. U prvního projektu je 1,7:1, u druhého 5,2:1, u třetího skoro 2:1 a u schváleného učebního plánu 1,8:1.

U společenských věd jsou poměry jen o málo odlišnější od poměrů výše uvedených a to s tím rozdílem, že až na malé výjimky (hlavně v r. 1862) byl počet hodin věnovaných dějepisu, zeměpisu a náboženství o něco nižší než počet hodin přírodovědných předmětů.

Zhruba se jeví poměr počtu hodin věnovaných příslušným okruhům vyučování podle schválených učebních plánů pro klasická gymnasia jako 8:3:3:1, u reálných gymnasií jako 3,5:2:2:1 (měřeno počtem hodin stanovených pro »ostatní« předměty).

V rozmezí let sedmdesátých a osmdesátých je carská vláda čím dál tím více

zneklidňována zvyšující se aktivitou dělnické třídy v boji proti kapitalistům a narůstáním revolučního hnutí, k němuž podněcovala rolnický lid mladá ruská inteligence (narodnici).

V roce 1871 přistoupila carská vláda k nové úpravě gymnasiálního statutu. Tento statut opět zesiloval klasicismus na středních školách a kladl důraz především na gramatický klasicismus, při čemž se stala středem studia latina a řečtina. Cílem této reformy bylo: působit proti šíření materialistického světového názoru, odvádět mládež od politických otázek a zesílit dozor nad vyučováním.

Tabulka 2.

Srovnávací tabulka učebních plánů carských gymnasiálních škol z r. 1871, 1914

Předmět	1871				1914	
	s příprav. třídou		bez příprav. tříd (VII. p. r. dva roky)			
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Mateřský jazyk	30	13,1	24	11,7	34	15,2
1. latina	49	21,4	49	23,8	30	13,4
2. řečtina	36	15,7	36	17,5	—	—
3. franc.	19	8,3	19	9,2	24	10,7
4. němčina					23	10,3
Jazyky celkem	134	58,5	128	62,2	111	49,6
Náboženství	17	7,4	13	6,3	16	7,1
Dějepis	12	5,2	12	5,7	22	9,8
Zeměpis	10	4,4	10	4,9	14	6,3
Logika	2	0,9	1	0,5	—	—
Psychologie	—	—	—	—	3	1,3
Zákonodár.	—	—	—	—	2	0,9
Společ. nauky	41	17,9	36	17,4	57	25,4
Matematika	43	18,8	37	18,0	32	14,3
Fysika					10	4,4
Chemie					—	—
Biologie					6	2,7
Přírodní vědy	43	18,8	37	18	48	21,4
Tělesná výchova	—	—	—	—	—	—
Ostatní předměty	11	4,8	5	2,4	8	3,6
Celkový počet hodin	229	—	206	—	224	—

Všechna gymnasia byla podle tohoto statutu přeměněna na klasická, z učebních plánů byla přírodověda vyloučena, matematické vyučování bylo značně zkráceno, chemii se nevyučovalo, »stručná přírodověda« byla nežádoucím předmětem, a proto se jí také neučilo, a ve skutečnosti se neučilo ani zpěvu a kreslení.

Ve své podstatě platil tento gymnasiální statut z r. 1871 až do Velké říjnové socialistické revoluce, jen učební plány se přes konservativnost carského ministerstva lidové osvěty poněkud změnily pod vlivem rozvoje kapitalismu. Z učebních plánů z r. 1914 je zřejmé, že klasicismus a odtrženost školy od života byly poněkud oslabeny a naproti tomu posíleny reálné znalosti.

(Srovnávací tabulka 2 — učební plány z r. 1871, 1914, viz. 4/474 a 518.)

Poměr jazykových, společenských, přírodovědných (u učeb. plánů z r. 1871 je však třeba brát zřetel na výše uvedená omezení) a ostatních předmětů byl:

V r. 1864 — 8:3:3:1, v r. 1871 — 26:7:7½:1, v r. 1914 — 14:7:6:1.

Tyto tři poměry z různých období vývoje carských středních škol zřetelně ukazují, že čím reakčnější je vláda, tím větší důraz klade na studium klasických jazyků a tím více oslabuje předměty přírodovědné a technicko-výchovné. Typickým příkladem je tu učební plán z r. 1871, t. j. z doby, kdy ministrem lidové osvěty byl hrabě D. A. Tolstoj, který přímo prohlásil, že cílem zesílení klasicismu je »působit proti rozšiřování materialistického světového názoru v mládeži« (4/473.)

Carské Rusko se po kulturní stránce těžce prohřešilo na svém vlastním obyvatelstvu, když ani na počátku XX. století nezavedlo všeobecnou povinnou školní docházku a svou školskou organizaci elementárního školství dovedlo nejvýše k jednotřídním školám 3- až 4letým, k dvojtřídním školám s 5letým vyučováním a k vyšším počátečním školám se čtyřmi třídami nástavbovými.

Absolventi těchto škol neměli ani tehdy možnost přestoupit do škol středních. Ty měly své samostatné přípravné třídy nebo tak zvaná progymnasia. Většinou to byly školy stavovské (šlechtické, vojenské, duchovní), v nichž formalismus, biflování a cepování byly prostředky výchovy oddaných služebníků vládnoucích tříd a věrných vyznavačů idealistického světového názoru.

Lze tedy říci, že v učebních plánech carských středních škol se jeví převaha jazykové výuky, která je tím větší, čím reakčnější síly jsou u moci. Mateřský jazyk a matematika jsou úmyslně zanedbávány, předmětům společenských a přírodovědných nauk se přidělují vyučovací hodiny asi v témže vzájemném poměru. Tělesné výchově se na těchto školách nevyučuje, rovněž kreslení, rýsování a zpěv se drží na nejnižší úrovni pokud jde o počet hodin.

B. Učební plány sovětských škol

Dělnická třída převzala po Velké říjnové socialistické revoluci školství v tak neutěšeném stavu, že je při největší snaze nemohla v krátké době uvést v soulad s požadavky vyslovenými již na VIII. sjezdu RKS(b) ve dnech 18.—20. března 1919. Tam bylo rozhodnuto zavést »bezplatné a povinné všeobecné a polytechnické vzdělání (které seznamuje theoreticky i prakticky se všemi hlavními odvětvími výroby) pro všechny děti obojího pohlaví do 17 let«. (7/24, 25). Ale k provedení tohoto usnesení nemohlo dojít v době, kdy rodící se socialistický stát musel těžce bojovat o svou vlastní existenci. Hned na jaře tohoto roku se bránil a

ubránil proti zesílené intervenci cizích vojsk. Překonával obrovské potíže hospodářského charakteru. Svedl vnitřní boj s negramotností velké části obyvatelstva, s obtížemi odstraňoval nedostatek školních budov a učitelstva, přebudoval průmysl i zemědělství, aby mohl zajistit životní úroveň svého obyvatelstva.

Kdo zná hrdinství a obětavost sovětského pracujícího lidu, kterou prokázal v letech 1919 až 1930, snadno si vysvětlí, proč usnesení VIII. sjezdu RKS(b) o povinné školské docházce mohlo být realizováno až usnesením ÚV VKS(b) z 5. července 1930. (7/24).

Povinná školní docházka se tedy uskutečňuje až v době, kdy na XVI. sjezdu strany, bylo s hrdostí prohlášeno: »Stojíme před přeměnou ze země agrární v zemi průmyslovou« (1/312).

ÚV VKS(b) uvádí své usnesení »O všeobecné povinné školní docházce« (7/24) slovy: »Rozvoj socialistické výstavby a s tím souvisící nesmírné úkoly při přípravě kádru, při likvidaci kulturně technické zaostalosti a při komunistické výchově širokých mas vyžadují, aby se nejrychleji zavedla všeobecná povinná školní docházka jakožto nejdůležitější předpoklad dalšího rozvoje kulturní revoluce«.

Zavádí se tudíž od roku 1930/31 všeobecně povinná čtyřletá počáteční škola ve všech obcích a v »rozsahu sedmileté školy v průmyslových městech, v továrních a dělnických sídlech«. (7/25.)

Od tohoto roku zabývala se strana a ÚV VKS(b) několikrát školskými otázkami. Tak v usnesení z 5. IX. 1931 »O počáteční a střední škole« (7/31) upozorňuje ÚV VKS(b), že vyučování nedává v dostatečném rozsahu znalosti všeobecně vzdělávací, že neuspokojivě řeší přípravu žáků pro technické (odborné) a vysoké školy (základy věd: fyziky, chemie, matematiky, mateřského jazyka, zeměpisu a j.), že polytechnisace školy nabývá formální povahy, že se nespojuje theorie s praxí a s ovládnutím techniky. Dále vytýká toto usnesení, že nelze odtrhovat polytechnisaci od trvalého osvojování věd, zvláště fyziky, chemie a matematiky.

Usnesení ÚV VKS(b) z 25. VIII. 1932 »O učebních osnovách a režimu v počáteční a střední škole« (7/44) vytýká sovětským všeobecně vzdělávacím školám přepřehování osnov a nedostatečnou souvislost mezi jednotlivými osnovami, zvláště mezi osnovami pro matematiku a kreslení a mezi osnovami pro matematiku, fyziku a chemii.

Velkou pozornost věnovala strana i vyučování dějepisu a zeměpisu, jemuž vytýká abstraktnost, suchost a nezajímavost a stanoví pro oba tyto předměty, ve kterých ročnících počáteční a neúplné střední školy se má začít s jejich vyučováním. U dějepisu určuje i počet vyučovacích hodin v jednotlivých postupných ročnících. Oběma učebními předměty se má začít vyučovat ve třetích postupných ročnících (Usnesení SNK Svazu SSR a ÚV VKS(b) ze dne 15. V. 1934 (7/53) a usnesení ÚV VKS(b) ze dne 9. VI. 1934). (7/56.)

Závažné je i citované již usnesení ÚV VKS(b) »O učebních osnovách a režimu v počáteční a střední škole« ze dne 25. VIII. 1932 (7/44), jímž se ukládá radě lidových komisařů SSSR, aby postupně připravila reorganizaci »sedmileté polytechnické školy v desetiletou školu«.

S přihlédnutím ke všem těmto usnesením jako důsledku přeměny sovětského státu ze státu agrárního v průmyslový můžete za základ našeho zkoumání učebních plánů sovětských škol vzít učební plán desetiletky z roku 1935. (Viz tab. 3.)

Tabulka 3.
Učební plán sovětské školy z roku 1935
(5/103)

Učební předmět	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	Všech
Ruský jazyk	9	9	6	6	4	3	2	1	—	—	40
Literatura	—	—	—	—	2	2	2	2	3	4	15
Aritmetika	5	5	5	6	4	1	—	—	—	—	26
Algebra, geometrie, trigonometrie	—	—	—	—	1	3	4	4	4	5	21
Přírodopis	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	18
Dějepis	—	—	1	2	2	2	2	4	4	4	21
Zeměpis	—	—	2	2	2	2	2	2	2	—	14
Fysika	—	—	—	—	—	2	3	3	2	2	12
Chemie	—	—	—	—	—	—	2	2	2	3	9
Geologie a mineralogie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Obě. nauka	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	3
Cizí jazyky	—	—	—	—	3	3	3	3	3	3	18
Kreslení	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6
Ruční práce	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	16
Rýsování	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	5
Zpěv	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6
Těl. výchova	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Branná výchova	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Celkový počet hodin . . .	20	20	20	22	26	27	27	27	27	27	243

Všimněme si nejdříve stavby tohoto učební plánu. Jeho nejvýraznějším znakem je, že je společný pro všechny školy: pro počáteční čtyřletou školu, pro školu sedmiletou i desetiletou. Soustava předmětů probíhá od 1. až do 10. postupného ročníku a na všech stupních na sebe plynule navazuje. Je to typický učební plán jednotné střední školy, v níž se nikomu způsobitelnému nezabraňuje, aby mohl pokračovat ve svém vzdělání, má-li k tomu předpoklady. Mateřský jazyk probíhá od 1. do 8. postupného ročníku, zatím co literatuře, která je v učebním plánu uváděna jako samostatný předmět, vyučuje se od 5. do 8. postupného ročníku souběžně s mateřským jazykem. Od 9. do 10. postupného ročníku je již vyučováno jen literatuře. Cizím jazykům se začíná vyučovat až v 5. postupném ročníku a vyučuje se jim až do 10. postupného ročníku. Matematika se ještě rozděluje na aritmetiku (od 1. postupného ročníku do 6. postupného ročníku) a na ostatní její obory, jímž se začíná vyučovat od 5. postupného ročníku do 10. postupného ročníku. Vyučování přírodopisu probíhá od 1. postupného ročníku do 9. postupného ročníku, zatím co v 10. postupném ročníku je vyučováno geologii a mineralologii jednu hodinu týdně. Dějepis se začíná vyučovat ve 3. postupném ročníku a je postupně posilován počtem hodin do 10. postupného ročníku. Naproti tomu zeměpisu, který rovněž začíná ve 3. postupném ročníku, je zprvu věnováno více hodin než dějepis, ale v nejvyšším učebním cyklu zůstává co do počtu hodin za dějepisem a v 10. postupném ročníku se mu již vůbec nevyučuje. Občanské nauce se vyučuje jen v 5. až 7. postupném ročníku. O rok později byly pak vydány telegrafické směrnice předsedům rady lidových komisařů sva-

Tabulka 4.

Učební plán sovětských středních škol v r. 1935 uspořádaný po jednotlivých učebních cyklech

Učební předmět	Absolutně					V procentech				
	I.	II.	III.	NSŠ	ÚŠŠ	I.	II.	III.	NSŠ	ÚŠŠ
Mateřský jazyk a literatura	30	15	10	45	55	36,6	18,7	12,6	27,8	22,8
Jiný jazyk	—	9	9	9	18	—	11,3	11,4	5,6	7,5
Jazyky celkem	30	24	19	54	73	36,6	30	24	33,4	30,3
Dějepis	3	6	12	9	21	3,6	7,5	15,2	5,6	8,7
Zeměpis	4	6	4	10	14	4,9	7,5	5,1	6,2	5,8
Občanská nauka	—	3	—	3	3	—	3,7	—	1,8	1,3
Logika a psychol.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Společenské nauky	7	15	16	22	38	8,5	18,7	20,3	13,6	15,8
Matematika	21	13	13	34	47	25,7	16,3	16,5	21	19,5
Fysika	—	5	7	5	12	—	6,3	8,8	3,1	5
Chemie	—	2	7	2	9	—	2,5	8,8	1,2	3,7
Biologie	8	6	4	14	10	9,6	7,4	5,1	8,6	7,5
Mineralogie	—	—	1	—	1	—	—	1,3	—	0,4
Přírodní vědy	29	26	32	55	87	35,3	32,5	40,5	33,9	36,1
Tělesná výchova	4	3	3	7	10	4,9	3,7	3,8	4,3	4,1
Rýsování	—	2	3	2	5	—	2,5	3,8	1	2,1
Kreslení	4	2	—	6	6	4,9	2,5	—	3,7	2,5
Zpěv	4	2	—	6	6	4,9	2,5	—	3,7	2,5
Ruční práce	4	6	6	10	16	4,9	7,5	7,6	6,2	6,6
Ostatní předměty	12	12	9	24	33	14,7	15	11,4	14,8	13,7
Celkový počet hodin	82	80	79 ¹⁾	162	241 ¹⁾	¹⁾				

zových republik, (7/74), aby ve zbývajícím období školního roku 1936/37 byli žáci desítiletky seznamováni s novou Ústavou Svazu SSR v 7.—10. postupném ročníku středních škol a v příštích letech, aby se zavedlo vyučování Ústavě jako samostatnému předmětu v 7. postupném ročníku středních škol.

Fysika je do učebního plánu začleněna od 6. postupného ročníku a chemie od 7. až do 10. postupného ročníku. Tělesná výchova probíhá celou desítiletkou a stejně tak je tomu i s ručními pracemi, zatím co kreslení se přestává vyučovat v 6. postupném ročníku, kdy je vystřídáno rýsováním až do 10. postupného ročníku. Zpěvu se vyučuje od 1. do 6. postupného ročníku.

Jelikož učební plán sovětské školy z r. 1935 je prvním, dostatečně již propracovaným učebním plánem socialistické školy, uijeme proporcionality učebních okruhů jednak k srovnání s učebními plány buržoasní carské školy, jednak s učebními plány dále se rozvíjející sovětské střední školy. (Viz. tab. 4.)

Již ze znění příslušných usnesení ÚV VKS(b) bylo zřejmé, že potřeba rozvíjející se techniky v SSSR klade důraz především na prohloubení znalostí žáků v přírodních vědách. V důsledku toho vykazuje učební plán z r. 1935 úplný zvrát v proporcionalitě učebních předmětů. Na úplných středních školách je skupina přírodovědných předmětů co do počtu hodin na prvním místě (36 % všech vyučovacích hodin) a teprve za nimi je okruh předmětů jazykových, společenských věd a »ostatních« předmětů. Vyjádříme-li v poměru ukazatelů vzájemný vztah těchto vyučovacích okruhů v pořadí: jazyková výuka, společenské vědy, přírodní vědy, »ostatní« předměty, vykáže tento poměr znatelné změny ve srovnání s učebními plány carských středních škol.

¹⁾ Bez branné výchovy.

V učebním plánu sovětské školy z r. 1935 je tento poměr 1,7:0,9:2:1, kdežto na carských školách byl v r. 1914 — 14:7:6:1, v r. 1871 — 26:7:7½:1, v r. 1864 — 8:3:3:1.

Ze srovnání těchto ukazatelů je zřejmé, že *přírodní vědy zaujímají v sovětské škole přední místo*, zatím co na carských školách to byla jazyková výuka, kdežto výuka společenským a přírodovědným předmětům byly v počtu hodin téměř na stejné úrovni. I když došlo v pozdějších dobách na sovětské škole k určitým opravám počtu hodin věnovaných jazykové výuce a přírodním vědám, ve své proporcionalitě se příliš neliší ani poslední učební plán sovětské školy z r. 1955 od proporcionality učebního plánu z r. 1935. (Ukazatele jednotlivých skupin vyučovacích předmětů lze pro učební plán z r. 1955 vyjádřit poměrem 2,1:0,7:1,9:1.)

Všimneme-li si nyní podrobněji učebního plánu z r. 1935 podle týchž hledisek, jichž jsme užili pro studium učebních plánů carských škol, je zřejmé, že *zatím co na předrevolučních ruských školách bylo hlavní osou vyučování jazykové* (i když tu nešlo především o vyučování mateřskému jazyku), *věnuje se na úplně střední škole sovětské z r. 1935 téměř stejná pozornost vyučování mateřskému jazyku jako matematice.*

Jelikož se tento učební plán snaží přidělením dostatečného počtu hodin vyhovět těm vyučovacím předmětům, v nichž lze zajistit usnesení ÚV VKS(b) z 5. IX. 1931 (7/32) o polytechnisaci školy — provádí sovětská škola prudký odklon od klasického vzdělání k vzdělání reálnému, k pevnějšímu a důkladnějšímu přiblížení školy k životu. Proti jednostrannosti vzdělání na buržoasních školách sleduje učební plán sovětské školy z r. 1935 vzdělání všestranné, harmonicky vyvážené, se zdůrazněním důkladnějšího studia přírody jako primárního činitele ve vzdělanosti lidstva, jako základ materialistického světového názoru.

Až dosud jsme vystačili se srovnáváním učebních plánů úplných středních škol a s jejich proporcionalitou předmětových skupin jako celku.

Ale tam, kde se sice připravuje absolvování úplné střední školy jako všeobecně povinné, ale dochází se k němu postupně, musíme si všimnout i jednotlivých učebních cyklů jednotné školy. Nevycházejí totiž všechny děti z nejvyšších postupných ročníků a tedy s úplným vzděláním, jaké je zamýšleno jim dát při povinném středoškolském vzdělání. Dále je třeba i z tohoto učebního plánu vyvodit některé zásady důležité pro sestavování učebních plánů nových.

Proto si všimněme proporcionality učebních plánů podle tří učebních cyklů, pak učebního plánu neúplné střední školy a střední školy úplné. Prvním cyklem tu rozumíme počáteční školu (1.—4. postupný ročník). Druhý cyklus od absolvování počáteční školy po absolvování neúplné střední školy (5.—7. postupný ročník). Třetím cyklem jsou nejvyšší postupné ročníky úplné střední školy (8.—10. postupný ročník).

Z rozboru učebního plánu sovětské školy z r. 1935 vyplývá, že na počáteční škole se klade největší důraz na vyučování mateřskému jazyku a matematice (viz. tab. 4 — mateřský jazyk 36,6 % všech vyučovacích hodin). Na druhém stupni (II. učební cyklus) klesá počet hodin mateřského jazyka a matematiky ve prospěch cizích jazyků a společenských nauk a v důsledku zavedení fyziky a chemie do okruhu učebního plánu v naukách předmětů přírodovědných.

Na třetím stupni (III. učební cyklus) tato celková tendence dále postupuje, tentokrát však na úkor mateřského jazyka a »ostatních« učebních předmětů.

Vyjádřeno v poměru ukazatelů je v učebním plánu z r. 1935 situace takováto:

v I. učebním cyklu	:	1,9:0,4:1,8:1
v II. učebním cyklu	:	1,6:1 :1,7:1
v III. učebním cyklu	:	1,7:1,3:2,6:1

Je zřejmé, že v I. učebním cyklu jsou jazyková výuka a přírodovědná výuka asi na stejné výši co do počtu hodin. Zato společenské nauky jsou na počet hodin velmi chudé. V II. učebním cyklu mají již přírodovědné nauky mírnou převahu nad výukou jazykovou a společenské nauky jsou podstatně posíleny. V III. učebním cyklu zvláště výrazně vyniká přírodovědná výuka nad jazykovou i společenskovední, takže *teprve tento cyklus dává typický ráz celému učebnímu plánu sovětské školy.*

Vyjde-li žák z neúplné střední školy, byl vzdělán tak, že ukazatelé jednotlivých předmětových skupin jsou v poměru 1,7:0,7:1,8:1. Je tudíž jeho přírodovědné vzdělání téměř rovné jazykovému. Po absolvování úplné střední školy je poměr těchto předmětových skupin

1,7:0,9:2:1.

Z poměru je patrné, že teprve po absolvování úplné střední školy dostává vyučování výraznější přírodovědný charakter. Pro naši potřebu je tudíž *nutno posílit přírodovědné vyučování v 2. učebním cyklu*, a to do té doby, než bude prohlášena úplná střední škola za školu všeobecně povinnou.

Učební plány sovětské ruské školy se postupem doby měnily.

K porovnání těchto změn použijeme učebních plánů z r. 1948 a 1955. (Tab. 5 a 6.)

Tabulka 5.

Učební plán sovětské ruské školy z r. 1948.

(Ogorodnikov-Šimbirjev, tabulka s opravenými součty, překlad 2. vyd. z r. 1950).

Předmět	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	cel- kem
Ruský jazyk a litera- tura	15 ¹⁾	14 ¹⁾	15 ¹⁾	8	10	8	6	5(6)	6	5	92,5
Matematika	15	7	6	7	7	7	6	6	6	6	64
Psychologie	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Logika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Biologie	—	—	—	2(3) ²⁾	2	3	2	2	2	—	13,5
Dějepis	—	—	—	3	2	3(2)	2	4	4	4	21,5
Ústava SSSR	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2
Zeměpis	—	—	—	2(3) ³⁾	3	2(3)	2(3)	3	2(3)	—	16
Fysika	—	—	—	—	—	2	3	3	3(2)	4(3)	14
Astronomie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Chemie	—	—	—	—	—	—	3(2)	2	2	4	10,5
Cizí jazyk	—	—	—	—	4	4	3	4(3)	3(4)	4	22
Tělesná výchova	1	1	2	2	2	2	2	2 ⁴⁾	2 ⁵⁾	2 ⁵⁾	18
Kreslení	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6
Rýsování	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	4
Zpěv	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	4
Celkem hodin	24	24	25	27	31	32	32	32	33,5 ³⁾	32,5 ⁴⁾	293

¹⁾ V tom 2 hod. krasopisu.

²⁾ Chyby v tabulce, počet hodin v semestrech se musí vystřídat.

³⁾ V tabulce chybný počet — 32 hodiny.

⁴⁾ V tabulce chybný součet — 30,5 hodiny.

⁵⁾ V dívčích středních školách o 1 hod. méně.

Tabulka 6.

Nový učební plán všeobecně vzdělávací školy v RSFSR.
(Učitel'skaja gazeta, r. 1955, č. 53, str. 2).

Učební předmět	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Celkem
Ruský jazyk a literatura	13	13	13	9	9	8	6	6/5	4	4	84 $\frac{1}{2}$
Matematika	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	60
Dějepis	—	—	—	2	2	2	2	4	4	4	20
Ústava	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Zeměpis	—	—	—	2	3	2	2	2/3	3	—	14 $\frac{1}{2}$
Biologie	—	—	—	2	2	2	3	2	1	—	12
Psychologie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Astronomie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Fysika	—	—	—	—	—	2	3	3	4	5/4	16 $\frac{1}{2}$
Chemie	—	—	—	—	—	—	2	2	3	3/4	10 $\frac{1}{2}$
Cizí jazyk	—	—	—	—	4	4	3	3	3	3	20
Tělesná výchova	2	2	2	2	4	2	2	2	2	2	20
Zpěv	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6
Kreslení	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	6
Rýsování	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	4
Ruční práce a prakt. práce	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	16
Počet hodin celkem	24	24	24	26	32	32	32	33	33	33	293

Nový učební plán se zavádí od počátku škol. roku 1955/1956.

V učebním plánu z r. 1948 a 1955 není již odděleno vyučování mateřskému jazyku od literatury jako v r. 1935. Mateřský jazyk probíhá celou úplnou střední školou. Počet hodin mateřského jazyka je zvláště v I. učebním cyklu značně zvýšen, protože v hodinách mateřského jazyka se vyučuje i základním poznatkům z oboru přírodovědy, dějepisu a zeměpisu. K vydělení těchto učebních předmětů z mateřského jazyka dochází až ve 4. postupném ročníku. Rovněž počet hodin matematiky byl podstatně zvýšen ve všech postupných ročnících. Učební plány z r. 1948 a 1955 již nerozdělují matematiku na aritmetiku, algebru, geometrii atd. Matematika je rovněž průběžným předmětem celé desítiletky. Nově se zařazuje do učebního plánu psychologie, logika a astronomie. Posledně jmenovaný předmět vystřídal v 10. postupném ročníku geologii a mineralogii.

Podstatné změny nastaly v učebním plánu z r. 1948, a to ve skupině předmětů označených jako »ostatní« předměty. Byly zrušeny ruční práce, omezen počet hodin zpěvu, ale zvýšen počet hodin tělesné výchovy.

Učební plán z roku 1955 se však v této skupině předmětů vrací ke struktuře učebního plánu z r. 1935 opětným zavedením ručních prací a praktických prací, prodlužuje vyučování zpěvu do 6. postupného ročníku, zvyšuje dále počet hodin tělesné výchovy na dvě hodiny týdně průběhem celé desítiletky, jen kreslení a rýsování ponechává tak, jak byly v učebním plánu z r. 1948.

Oba pozdější učební plány zvyšují počet týdenních hodin o 4—6 vyučovacích hodin proti r. 1935. Učební plán z r. 1955 zachovává v naukových předmětech strukturu učebního plánu z r. 1948. Snižuje však počet hodin v jazykové, společenskovední i přírodovědné skupině předmětů.

I v učebním plánu z r. 1955 jsou v I. učebním cyklu do mateřského jazyka přiděleny základní poznatky z přírodovědy, dějepisu a zeměpisu, takže v následujících ukazatelích je zvyšování ukazatele jazykové výuky jen zdánlivé.

Sovětská škola se tedy příliš neodchyluje od směru udaného učebním plánem z r. 1935, a proto si dále udržuje přírodovědné vyučování mírnou převahu nad ostatními předmětovými skupinami.

Tabulka 7.

Váha jednotlivých předmětů v učebním plánu sovětské školy v r. 1955 podle učebních cyklů

	Absolutně					V procentech				
	I.	II.	III.	NSŠ ¹	ÚŠŠ ²	I.	II.	III.	NSŠ	ÚŠŠ
Mateřský jazyk a literatura	48	23	13 $\frac{1}{2}$	71	84 $\frac{1}{2}$	49,1	24,7	13,6	36,9	29,2
Další živý jazyk	—	11	9	11	20	—	11,3	9,1	5,7	6,8
Celkem jazyky	48	34	22 $\frac{1}{2}$	82	104 $\frac{1}{2}$	49,1	36,0	22,7	42,6	36,0
Dějepis	2	6	12	8	20	2	6,2	12,1	4,1	6,8
Zeměpis	2	7	5 $\frac{1}{2}$	9	14 $\frac{1}{2}$	2	7,2	5,6	4,6	4,9
Ústava	—	—	1	—	1	—	—	1,0	—	0,3
Logika a psychologie	—	—	1	—	1	—	—	1,0	—	0,3
Společ. vědy	4	13	19 $\frac{1}{2}$	17	36 $\frac{1}{2}$	4	13,4	19,7	8,7	12,3
Matematika	24	18	18	42	60	24,6	18,5	18,2	21,5	20,4
Fysika a astronomie	—	5	12 $\frac{1}{2}$	5	17 $\frac{1}{2}$	—	5,2	12,6	2,6	6
Chemie	—	2	8 $\frac{1}{2}$	2	10 $\frac{1}{2}$	—	2,1	8,6	1,0	3,6
Biologie	2	7	3	9	12	2,0	7,2	3,0	4,6	4,1
Přírodní vědy	26	32	42	58	100	26,6	33,0	42,4	29,7	34,1
Tělesná výchova	8	6	6	14	20	8,0	6,2	6,1	7,2	6,8
Rýsování	—	1	3	1	4	—	1,0	3,0	0,5	1,4
Kreslení	4	2	—	6	6	4,1	2,1	—	3,1	2,0
Zpěv	4	2	—	6	6	4,1	2,1	—	3,1	2,0
Ruční práce	4	6	6	10	16	4,1	6,2	6,1	5,1	5,4
Ostatní předměty	12	11	9	23	32	12,3	11,4	9,1	11,8	10,8
Počet hodin celkem	98	96	99	194	293	—	—	—	—	—

Ve skupinových ukazatelích snad překvapí, že někdy jsou poměry vyjádřeny většími čísly, někdy menšími. Jejich hodnota je závislá na počtu hodin stanovených učebním plánem pro »ostatní« předměty. Protože jsme tuto skupinu určili jako společnou míru ostatních předmětových skupin, je jejich číselné vyjádření tím větší, čím menší je tato společná míra. Poměr ukazatelů učebních plánů carských gymnasií je tudíž vyjádřen proto tak vysokými čísly, že »ostatním« předmětům bylo věnováno minimum vyučovacích hodin. (Neučilo se tělesné výchově, ručním pracím, někdy ani kreslení, rýsování a zpěvu.)

Sledujme nyní, jak se mění ukazatelé u učebních plánů sovětských škol z let 1948 a 1955, ovšem s výhradou učiněnou výše o počtu hodin mateřského jazyka.

Ukazatelé pro:	Poměry vypočtené podle údajů učebních plánů z r.		
	1948	1955	1935
I. učební cyklus	3,6; 0,4; 2 : 1	2,4; 0,2; 1,3: 1	1,9; 0,4; 1,8: 1
II. učební cyklus	3,9; 1,8; 3,8: 1	2 : 0,7; 1,9: 1	1,6; 1 : 1,7: 1
III. učební cyklus	3,3; 2,4; 4,4: 1	1,5; 1,3; 2,8: 1	1,7; 1,3; 2,6: 1
Neúplná stř. škola	3,7; 0,9; 2,7: 1	2,2; 0,5; 1,6: 1	1,7; 0,7; 1,8: 1
Úplná stř. škola	3,6; 1,4; 3 : 1	2, : 0,7; 1,9: 1	1,7; 0,9; 2 : 1

¹ NSŠ = neúplná střední škola.

² ÚŠŠ = úplná střední škola.

V učebním plánu z roku 1948 se podstatně oslabila skupina »ostatních« před-
mětů zrušením ručních prací, jejichž hodinami byla posílena skupina naukových
předmětů, zvláště jazyková výchova (ukazatel z r. 1948 činí 3,6 při stejné hodnotě
pro společenské nauky a málo změněné hodnotě pro přírodní vědy). Společenské
nauky jsou zřetelněji posilovány v II. a III. učebním cyklu a stejně je tomu
i u přírodních věd ve III. učebním cyklu.

Zdá se, že podle učebního plánu z r. 1948 neprocházeli absolventi neúplných
středních škol vydatnější přírodovědnou přípravou, neboť podle ukazatelů pře-
vládá jazykově společenská výuka nad výukou přírodovědně technickou. Stejná
situace je u absolventů úplných středních škol.

Učební plán ruských sovětských škol, podle něhož jsme připravovali náš učeb-
ní plán z r. 1953, měl tedy proti učebnímu plánu z r. 1935 dvě zásadní odchylky:
1. Přes to, že do vyučování mateřskému jazyku bylo přeřazeno některé učivo
dějepisné, zeměpisné a přírodovědné, bylo vyučování opět — ovšem velmi umír-
něně — usměrňováno do sféry jazykově společenských nauk na úkor nauk příro-
dovědně technických. 2. Seslabením skupiny »ostatních« předmětů vzrostla na-
uková část vzdělání, což zpravidla vede k přetěžování žáků.

Učební plán z r. 1955 obě tyto odchylky oslabuje. Vykazuje pravidelně sestup-
nou tendenci jazykové výuky od I. do III. učebního běhu (2,4 : 2 : 1,5), kdežto
společenské a přírodovědné nauky počtem hodin postupně stoupají (0,2 přes 0,7
k 1,3 ; 1,3 přes 1,9 k 2,8). Učební předměty technického a dovednostního cha-
rakteru jsou opět počtem hodin podstatně zesíleny, takže poměr jazykově spo-
lečenských k přírodovědně technickým naukám je příznivější pro skupinu druhou,
jak tomu bylo u učebního plánu z r. 1935.

C. Závěry.

Dělnická vláda převzala po Velké říjnové socialistické revoluci školství v deso-
látním stavu. Na území ruského státu nebyla zavedena povinná školní docházka
a vyučování bylo ještě dlouho po revoluci pod vlivem církevně buržoasních peda-
gogických přežitků.

Vzhledem k tomuto stavu školství, k jeho organizaci a obsahové náplni vyučo-
vání nelze provést srovnání učebních plánů carských škol a škol sovětských na
materiálu, který by zahrnoval školy počáteční i střední. Ale podle učebních plánů
výběrových carských středních škol lze dokázat, že obsah vyučování byl stano-
ven tak, aby jeho absolventi zůstali věrni idealistickému světovému názoru, byli
odváděni od zájmu o politické události a stali se tak oddanými pomocníky feudál-
ně buržoasní vládnoucí třídy.

Ve vyučování na těchto gymnasiích má velkou převahu jazyková výuka. Spo-
lečenské a přírodovědné nauky byly omezovány na nejmenší míru. Především se
studovaly klasické jazyky na úkor všech ostatních vyučovacích předmětů, ma-
teřský jazyk nevyjímajíc. Škola byla odtržena od života a hlavně přírodní vědy
s matematikou byly na indexu.

Sovětská škola po usnesení XVI. sjezdu a po dalších usneseních ÚV VKS(b)
o školství se stala obecně povinnou teprve v r. 1931. Na venkově to byla počá-
teční škola čtyřletá, ve městech a v dělnických okresech škola sedmiletá. Od
roku 1934 se postupně zavádí výběrová škola desíletá.

Učební plán sovětské školy z r. 1935 byl sestaven tak, aby vynikl polytechnický charakter sovětské školy. Je to učební plán jednotné socialistické školy.

Z rozboru tohoto učebního plánu, v němž je mateřský jazyk a přírodní vědy ve vyváženém poměru, je zřejmé:

1. Přírodovědné a technicko-dovednostní učební předměty mají převahu nad předměty jazykově společenskými.

2. V jednotlivých učebních cyklech je vyučování mateřskému jazyku oporou vyučování v I. učebním cyklu spolu s matematikou. V II. učebním cyklu jsou posilovány jak předměty společenských nauk, tak přírodovědných s převahou pro předměty přírodovědné.

3. Přírodovědné vyučování je výraznější v III. učebním cyklu.

4. Podstatným znakem vyučování na socialistické škole je tedy převaha přírodovědných (s matematikou) a technických předmětů.

5. Učební plán z r. 1948 (který byl vzorem pro náš učební plán z r. 1953) se odchýlil směrem k převaze jazykové výuky a k oslabení přírodovědné a technické skupiny předmětů.

6. Nový učební plán sovětské školy z r. 1955 se ve své struktuře i proporcionalitě znovu přiblížil k učebnímu plánu z r. 1935.

POUŽITÁ LITERATURA:

1. Dějiny VKS(b). Svoboda Praha 1949 (str. 312).
2. Š. I. Ganelin: Očerki po istoriji srednej školy v Rossiji, Moskva 1950.
3. I. A. Kairov: Pedagogika, SPN Praha 1950.
4. J. N. Medynskij: Dějiny pedagogiky, SPN Praha 1950.
5. L. I. Ogorodnikov — P. N. Šimbirjev: Pedagogika, SPN Praha 1952.
6. M. M. Pistrak: Pedagogika, Moskva 1935.
7. Sborník základních dokumentů o sovětské škole, SPN Praha 1953.
8. Učitel'skaja gazeta, roč. 1955, č. 53, str. 2.

РЕЗЮМЕ

Задача статьи заключается в том, чтобы выявить некоторые типичные признаки учебных программ советских школ. Поэтому автор анализирует сначала учебные программы русских гимназий, изданные в 1864, 1870 и 1914 годах, затем учебные программы советских средних школ, изданные в 1935, 1948 и 1953 годах. Анализу были подвергнуты как структура, так и пропорциональность предметов обучения по этим программам. Под пропорциональностью автор подразумевает взаимоотношение количества часов, отведенных для четырех основных групп предметов обучения: языковых, общественных, природо-ведческих и техниче-ско-воспитательных. Она выражается в соотношении показателей. Показатели — это сумма часов, отведенных для предметов обучения данной группы, пропорционально уменьшенных на количество часов, предназначенных для предметов техниче-ско-воспитательных.

Сравнительный анализ программ царских и советских средних школ показывает, что в единой советской средней школе преобладает обучение природо-ведческим и техниче-ско-воспитательным предметам по сравнению с предметами языковыми и общественными. Анализ программ обучения по отдельным циклам показывает, что в советской школе в первом учебном цикле преобладающее зна-

чение имеет родной язык и математика, что второй цикл имеет характер природоведческо-общественный а третий — природоведческо-языковый.

При оценке отдельных программ автор устанавливает моменты, которые будут приняты во внимание при разработке новой программы чехословацких общеобразовательных школ (восьмилеток и одиннадцатилеток).

Summary

The aim of this study was to discover some of the typical features of the teaching plans in Soviet schools. Therefore the first to be analysed were the teaching plans of Russian grammar schools of 1864, 1870 and 1914, and then those of Soviet secondary schools of 1935, 1948 and 1953. The analysis concerned the construction and proportionality of the subjects in these teaching plans. By proportionality we mean the mutual proportion of the number of hours assigned to each of the four basic groups of subjects, viz. languages, social subjects, natural science, and technical-educational subjects. Proportionality is expressed by the ratio of indexes. The indexes are the sums of hours assigned to the subjects of the respective groups, divided by the sum of hours assigned to technical-educational subjects.

A comparison between the teaching plans of tsarist and Soviet secondary schools has shown that in the Soviet unified secondary school natural science and technical-skill subjects prevail over languages and social subjects. An analysis of the teaching plans with regard to individual cycles has further indicated that in Soviet schools the mother tongue and arithmetic prevail in the first teaching cycle, the second cycle has a natural science-social character, the third cycle a natural science-language character.

When evaluating the individual plans, viewpoints were determined which will be taken into account in working out a new teaching plan for the Czechoslovak 8-year and 11-year general educational schools.